

Beş Bin Yıllık Bir Yaşam Bilgeliği

Servet Makar Yatın - Mustafa Yatın
ODTÜ

Bugünkü haliyle modern bilim, insan uygarlığının genel gelişimi içerisinde oldukça geç ortaya çıkabilmiş bir üründür. Günümüzden dört bin sene önce, Mezopotomya'da Fırat ve Dicle nehirleri ile Mısır'da Nil nehrinin oluşturduğu vadiler, bilimin ilk filizlendiği yerler oldular. Mısır'da Nil nehrinin taşması ve suların çekilmesinden sonra tarıma elverişli, zengin alüvyonlu topraklar oluşması, düzenli olarak her sene aynı zamanlarda olurdu. Mezopotomya'da yaşayan Sümer'ler için ise, yaşam bu kadar kolay değildi. Fırat ve Dicle nehirlerinin huysuz karakteri ve taşkınların düzensizliği çok zaman ardında acı ve gözyaşı bırakırdı. Doğa'nın Mezopotomya insanına sunduğu bu belirsizlik ve korku, onlarda ilk bilimsel gözlemciliğin oluşmasının itici gücü oldu. Fırat ve Dicle nehirlerinin ne zaman taşacağını önceden kestirebilmek için, bu taşkınları etkilediğini zannettikleri, gezegenleri ve yıldızları dikkatle izlemeye başladılar ve bunların periyodik hareketlerini sistematik olarak kayıt ettiler. Mezopotomya'da yaşamış insanların, doğanın ne zaman nasıl davranacağını bilememeleri karşısındaki yalnızlık ve korkuları, onları göksel cisimlerin hareket ve konumlarına ait biriktirdikleri bilgiyi yorumlamaya itti. Böylece tarihin ilk astroloji öğretisi ortaya çıktı. Tarihsel süreç boyunca hemen her uygarlık kendince astroloji ile ilgilendi. Eski Mısır, Sümer, Babil, Yunan, Hint, Çin, Arap, Türk ve Maya uygarlıklarında astroloji yaygın olarak kullanıldı, üzerinde tartışmalar yapıldı. Eflatun, Pisagor, St. Thomas Aquinas, İbn-i Sina ve Johnn Keppeler gibi düşünürler astrolojiyi sadece gelecekte haberler veren falcılık olarak değil, kendi içsel deneyimlerini tatmin eden evrensel bir bilgi tarzı olarak algıladılar. Onlara göre astroloji içinde yaşadıkları evreni anlama ve yorumlama öğretisiydi. Bu düşünce tarzında evren, en küçük parçası bile diğerlerine bağlı ve birbiri ile ilişkili yoğun bir bütünlük olarak algılandı.

Üzerinde canlılar yaşayan dünyanın, kendisi ölü mü yoksa canlı mıdır? Yeryü-

zünün eski kültürleri ve Amerika'nın yerli halkı dünyayı, insanların ona karşı tutumlarına tepki gösteren canlı bir organizmaymış gibi, daha doğrusu kendilerini şefkatle kucaklayan ve besleyen anneleymiş gibi gördüler. Eski Yunan'da ve Rönesans'a kadar Avrupa'da, dünya; solunum sistemi, dolaşım sistemi, üreme sistemi, boşaltım sistemi olan bedeni ve ruhu ile, insanları besleyen canlı bir organizmaya benzetilmişti. 14. yüzyıl Anadolu İslam felsefesindeki Tasavvuf Ehli de her şeyin canı olduğuna inanırdı.

Yeryüzünün canlı bir organizma ve besleyici anne olarak algılanması, kültürel yapıtımlarla, doğaya karşı olan yönelişe kısıtlamalar getirdi. İnsanlar, anneleri gibi gördükleri doğada istedikleri gibi kazılar yaparak maden ocakları açamazlar, istedikleri gibi bitkileri, ormanları kesip biçemezler ve onu kötürüm bırakamazlardı. Doğa canlı olarak algılandığı sürece insanlar ona saygıyla bakmak ve belli bir ahlaki tavır takınmak durumundaydı. Bu animist evren anlayışı, insanların doğaya etkileri üzerinde "doğal" bir kontrol mekanizması oluşturuyordu. Geçmişte, yeryüzünde hüküm sürmüş uygarlıkları derinden etkilemiş olan organik evren anlayışı, 17. yüzyıldan itibaren, Avrupa'da egemen olmaya başlayan mekanistik dünya görüşü ve bunu izleyen kapitalizm ile, yerini yeryüzünü cansız, etkisiz, dış müdahalelerle şekillendirilebilir ve insanların gereksinmelerine yanıt vermesi gereken, keşfedilmeye ve tüketilmeye açık bir nimet gibi algılayan kartezyen evren anlayışına dönüştü. Doğa'nın cansız bir ölü olarak algılanması, artık ona egemen olmayı yasal kıldı. Ne ki, artan nüfus ve bunu izleyen endüstri kirliliği, insanlığa sunulan dünya nimetlerini de hızla tüketmeye başlamıştı.

Fritjof Capra'nın "Batı düşüncesinde dönüm noktası" olarak adlandırdığı 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren insanoğlu doğaya karşı olan sorumsuz tutumunu tekrar sorgulamaya; geçmiş dönemlerden farklı olarak, bu kez doğaya olan yaklaşımında bilimin yöntemini ve teknolojinin getirdiği olanakları kullanmaya başladı. Böylece, yaşamdaki her varolanın birbirini etkilediğini söyleyen ve birbiri ile ilişkili gören astrolojinin bu dünya yorumu çok farklı bir bilimsel alanda tekrar etkili olmaya başladı: Ekoloji. Canlıların doğal ortamlarında birbirleri ve doğa ile olan ilişkilerini inceleyen bir bilim dalı olan eko-

loji, bu ilişkileri görünenin ardına da taşıyarak anlamaya çalışıyor.

Bir eko-sistemin bütünü oluşturulan parçalardan herhangi birindeki değişiklik diğer parçaları ve bütünü etkileyebilir. Bir canlı türünü bir eko-sisteme eklemek, çıkartmak veya şartlardan herhangi birisini değiştirmek ekolojik yapının bütünü etkilemeden mümkün değildir. Eğer çok fazla bir değişiklik söz konusu olursa sonunda eko-sistem iflas eder ve çöker. Çevresinden kopartılarak, laboratuvarında yapılan çalışmalar, eko-sistemin bir bütün olarak anlaşılmasında çarpıtılmış sonuçlara yol açabilir.

Ekolojik sistemler "synergic" etkinin altındadır. Yani bir eko-sistemin bütünü, kendisini oluşturan parçaların basit bir toplamından daha fazla bir şeydir.

Nobel ödülü sahibi kimyacı Ilya Prigogine'in gösterdiği gibi, ekosistemler termodinamik anlamda dengeye gelmemiş, açık sistemlerdir. Bu tür dengeden uzak, açık sistemlerde bütünü oluşturan parçalar arasında basit çizgisel ilişkiler değil, karmaşık ve çizgisel olmayan ilişkiler baskındır. Bunun anlamı, parametrelerden birisindeki küçük bir değişikliğin, önceden tahmin edilmesi güç sonuçlar doğurabilme potansiyeline sahip olmasıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nin en önemli bilim kurumlarından birisi olan MIT bilim adamlarından profesör Edward Lorenz'in kaos teorisi olarak açıkladığı bu olguda; Brezilya ormanlarının bir köşesinde kanat çırpın bir kelebek, Florida'da bir fırtınaya neden olabilmektedir. Kelebek eğretilmesi de denilen bu teoride çarpıcı olan şey, çizgisel olmayan ilişkilerde başlangıç şartlarında, çok küçük oldukları için denklemlere dahil edilmeyen girdilerin, önceden tahmin edilemeyecek kadar büyük sonuçlarının ortaya çıkabilmesidir.

Bu gün artık ekologlar, canlıları birbirine bağlayan karmaşık ilişkileri, binlerce yıl öncesinin astrologlarının gökyüzünü gözlemleyerek yaptıkları gibi, kendi deneyimlerini, gözlem sonuçları ile bilgelikle yoğurarak var olan durumu kavramaya ve gelecekteki olası biyolojik değişiklikleri önceden kestirmeye ve önlemler almaya çalışıyorlar.

Kaynaklar
Mason, Stephan F., "History of Sciences", New York, 1978
Cavendish, Richard, Ed., "Encyclopedia of Unexplained: Astrology", San Francisco, 1975
Merchant, Carolyn, "Radical Ecology", London, 1992